

Csath Magdolna

Közepes jövedelmi csapda vagy fejlettségi csapda és a költségvetési hatások

ÖSSZEFOGLALÓ: Az utóbbi időben vitatémává vált, hogy a magyar gazdaság a közeljövőben belekerülhet-e az úgynevezett közepes jövedelmi csapdába. Egyesek mellett érvelnek, hogy ennek veszélye nő. Mások inkább azt elemzik, egyáltalán létezik-e ez a veszély, és ha igen, miként lehetne elkerülni. Mit is értünk közepes jövedelmi csapdán? Ez nincs tisztázva sem az itthoni, sem a nemzetközi szakirodalomban. Már önmagában az is kétséges, hogy egy gazdaság és társadalom sikerét lehet-e azokkal a jövedelemnövekedési mutatókkal mérni, amelyeket általában a kutatók a csapdahelyzet érzékelésére használnak, vagy inkább a fenntartható fejlődés mutatóinak alakulását kellene górcső alá venni. A témakörnek különös jelentőséget ad, hogy a költségvetés egyensúlya szempontjából fontos a bevételi források egyenletes és megbízható létrejötte, ami pedig, az éves növekedési ütem mellett, a kiegyensúlyozott fejlődéstől is függ. A cikk elemzi, mit is ért az irodalom közepes jövedelmi csapdán és mellett érvel, hogy az ennek mérésére használt mutatók alapján nem lehet meggyőző módon bizonyítani a fejlődés esetleges megtorpanását. Ezért újabb, a fejlődést is mérő mutatókat vezet be, és nemzetközi adatokra támaszkodva vizsgálja több ország helyzetét és fejlődési útját ezen mutatók segítségével. Befejezésként azt állapítja meg, hogy a magyar gazdaság fejlődési ütemét elsősorban a gazdaság tudásszerkezetének korszerűsítésével, a nagy hozzáadott értéket, tudást és innovációt tartalmazó tevékenységek arányának növelésével lehetne gyorsítani.

KULCSSZAVAK: gazdasági szerkezet, tudásalapú tevékenységek, innováció, termelékenység, versenyképesség

JEL-KÓDOK: O33, O38, O47

A szakirodalom szerint az úgynevezett közepes jövedelmi csapdába kerülés jelentős hatással van a költségvetésre, mivel lassuló ütemben bővülő bevételekkel járhat együtt, ami veszélyeztetheti az egyensúlyt, csökkentheti a fejlesztésekre rendelkezésre álló forrásokat, és ezen keresztül a fejlettebb országokhoz való felzárkózást. De mit is ért a szakirodalom közepes jövedelmi csapdán?

MIT ÉRTÜNK KÖZEPES JÖVEDELMI CSAPDÁN?

A „közepes jövedelmi csapda” – *middle income trap* – kifejezést először Gill és Kharas (2007) használta a kelet-ázsiai országok '90-es évek válságát követő növekedési mintáinak elemzése során. Azokat az országokat tekintették közepes jövedelmi csapdába esetteknek, amelyek először gyorsan növekedve elértek egy közepes szintet, azonban ebből nem tudtak továbblépni és bekerülni a magas jövedelmű gazdaságok közé. 2015-ben aztán visszatértek a témára

Levelezési e-cím: csath.magdolna@uni-nke.hu

(Gill, Kharas 2015) és kiterjesztették vizsgálataikat további országokra, újabb tényezőket is bevonva a közepes szintbe ragadást magyarázó okok közé. A témát korábban már *Garrett* (2004) is vizsgálta, aki azonban még a „globalizáció hiányzó közepéről” (*„globalization’s missing middle”*) beszélt, arra utalva, hogy mivel a globalizáció gyorsan növekvő erős szereplőkre és lemaradó gyengékre szakítja szét a világgazdaságot, a „közép” kiüresedhet, azaz a középben lévő országok stagnáló helyzetbe kerülhetnek, ami viszont hosszabb távon lecsúszásukat is hozhatja.

Ohno (2009) több szempontból is foglalkozott a közepes szintre való beragadás veszélyével. Megállapította, hogy azok az országok a leginkább veszélyeztetettek, amelyek az értékláncon, – amely a termék kitalálásától a piaci értékesítésig tart –, képtelenek feljebb lépni, mivel a növekedést továbbra is a betelepülő külföldi cégek összeszerelő üzemaitől várják. Ez utóbbi gondolatot fogalmazta meg *Spence* (2014) is, felvetve a kérdést: miként lehetséges az, hogy egyes országok – például Japán, Dél-Korea vagy Tajvan – el tudták kerülni a csapdát és át tudtak lépni a magas jövedelmű országok csoportjába, miközben a nagy többség beleragadt. *Spence* szerint is azok az országok lépnek át nehezebben a fejlettek közé, amelyek túlságosan a külföldi tőkére alapozzák a gazdasági növekedést. A csapdából azok az országok tudtak kitörni, illetve azok tudták elkerülni, amelyek sikeresen mozgósították hazai erőforrásait.

Virág (2016) is arra figyelmeztet: kevés országnak sikerült kitörnie a közepesen fejlett helyzetből. A kitörés egyik fontos feltételként az innovációs képesség javítását nevezi meg.

Robertson és Ye (2013) felveti a kérdést: létezik-e egyáltalán a közepes jövedelmi csapda. A kérdésre 46 közepes jövedelmű ország részletes elemzése alapján igennel válaszolnak.

Ehl (2016) arra figyelmeztet, hogy a közép-európai országok olcsó munkaerőre támasz-

kodó növekedési modellje kezd korlátokba ütközni, és ha erre időben nem figyelnek fel, akkor belecsúszhatnak a közepes jövedelmi csapdába. Ezt felgyorsíthatja, ha 2020 után kevesebb EU-s forrás érkezik a régióba. A csapda elkerülésére a legjobb megoldás a magasabb hozzáadott értékű tevékenységek arányának növelése és ehhez az innováció fel erősítése.

Csath (2018) is azt hangsúlyozza, a fejlettebb szintre lépés nem képzelhető el olcsósággal való versenyzéssel. Helyette olyan versenyképes gazdasági szerkezetre van szükség, amely lehetővé teszi, hogy az export hazai hozzáadott értéktartalma magas legyen, amihez a termelési-szolgáltatási értékláncon való feljebb lépésre is szükség van.

Kolozsi (2017) a Pénzügyi Szemle 2017/1. számában, „Hogyan törjünk ki a közepes fejlettség csapdjából” címmel a *Palotai Dániel* és *Virág Barnabás* szerkesztésében megjelent kiadvány¹ ismertetése kapcsán azt emeli ki, hogy akkor kerülhető el a magyar gazdaság csapdába kerülése, ha képes lesz javítani a termelési tényezők és az értékteremtő képesség közötti egyensúlyt és erősíteni a versenyképességet.

Engel és Taglioni (2017) is az értékláncok meghosszabbításában látja a közepes fejlettségi csapda elkerülésének lehetőségét. A szerzők szerint a növekedés fenntartása a tízezer dollár egy főre jutó GDP-érték elérése után kezd nehezzé válni. Ezt a szintet ugyanis mennyiségi növekedéssel, a nemzetközi láncokba való bekapcsolódással és az azokon keresztül történő exporttal, valamint a foglalkoztatás bővítésével viszonylag könnyen el lehet érni. Az ennél magasabb szintre jutáshoz azonban már strukturális, vagyis minőségi változásokra is szükség van. Ennek egyik fontos feltétele a humán vagyoni minőségének folyamatos emelése. A szerzők szerint éppen a minőségi váltásra való képesség, az innováció és a tudásszint erősítése, valamint a gazdasági szerkezeten belül a

magasabb értékteremtő tevékenységek arányának tudatos növelése miatt fogja például Kína elkerülni a csapdába kerülést.

Nincs általánosan elfogadott definíció a közepes jövedelmi csapdára – a szakirodalom alapján ezt a következtetést vonhatjuk le. A vélemények abban állnak közel egymáshoz, hogy olyan jelenségről van szó, amely szerint egyes kevésbé fejlett országok esetén egy gyors gazdasági fejlődési szakasz után, elérvén egy közepes jövedelmi szintet – aminek nagyságáról szintén eltérnek a vélemények –, lassulás következhet be, amely után megnehezülhet a magasabb jövedelmű országok csoportjába való átlépés.

A kutatók a GDP-vel mért gazdasági növekedés üteme mellett vagy helyett használják az egy főre jutó GDP alakulását is a csapdába kerülés veszélyének jelzésére. Ennek kiterjesztéseként az abszolút értékek elemzésén túl a legfejlettebbekhez való felzárkózás lelassulását is a csapdahelyzetbe kerülés tünetének tekintik.

A csapdába kerülés okaival kapcsolatban is sokféle nézet létezik. Mint láttuk: vannak, akik a külföldi cégek értékláncaiba az alacsony hozzáadott értéket előállító szakasz mentén való bekapcsolódásban látják a magyarázatot. Mások a mennyiségi növekedésre helyezett hangsúlyt okolják. De felvetődik a jövedelmi és regionális egyenlőtlenségek kialakulása, a tudás- és innovációhiány is az okok között. Azonban nincsenek általánosítható okok, és ráadásul vannak olyan országok is, amelyeknek sikerült elkerülniük a csapdába jutást. Ilyenek a már említett ázsiai országok, az EU-ban pedig – többek véleménye szerint – Lengyelország. Azt a módszertani problémát sem szokták az elemzők kellő súllyal figyelembe venni, hogy egy magasabb szintről nehezebb egyre nagyobb ugrani, mint egy alacsonyabb szintről. De mi a helyzet a magyar gazdasággal? Csapdában van-e, vagy csak közelít egy csapdahelyzethez? Egyáltalán mivel érdemes mérni a magyar gazdaság csapdába kerülési

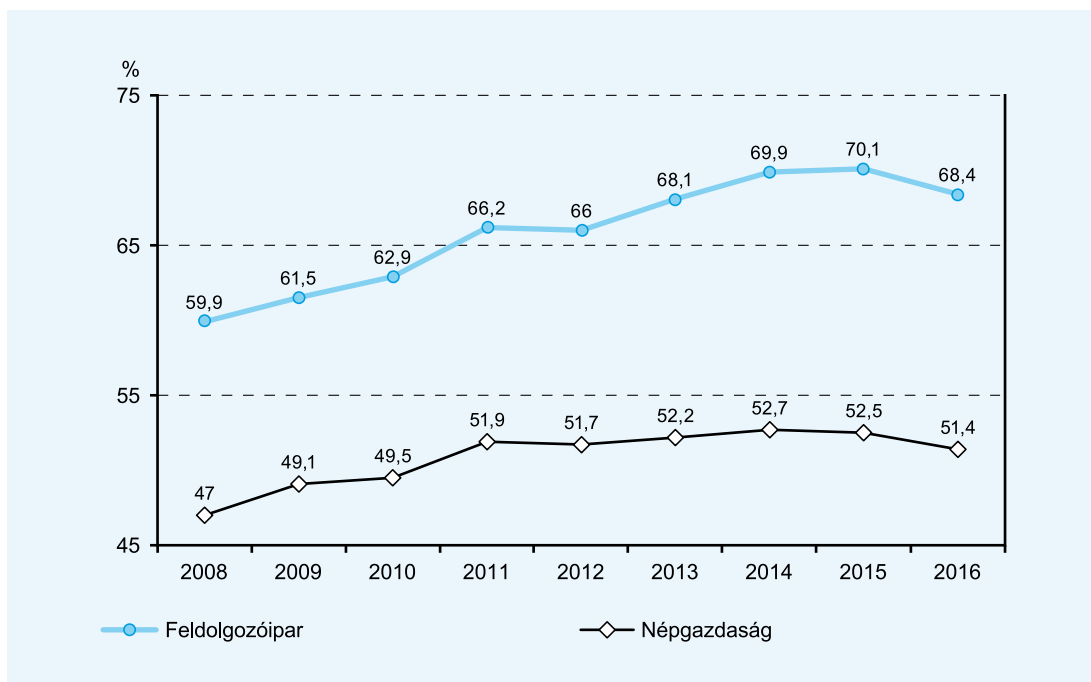
veszélyeit? Ennek az írásnak nem célja olyan definíciót adni a közepes jövedelmi csapdára, amelyet a szakirodalom általános érvényűnek fogadhatna el, ezért a kérdésre a választ inkább abból a szempontból keressük, hogy mennyire látható az adatok tágabb körének elemzése alapján a magyar gazdaság kiegyensúlyozott fejlődésének fenntarthatósága. Ha ugyanis ez biztosítható, akkor valószínűleg a csapdahelyzettől sem kell tartani.

VANNAK-E JELEI A MAGYAR GAZDASÁG KÖZEPES FEJLŐDÉSI CSAPDÁBA KERÜLÉSÉNEK?

Vannak-e jelei a magyar gazdaság közepes fejlődési csapdába kerülésének a hagyományosan használt mutatók alapján, és milyen egyéb mutatókkal mérhető a fejlődés?

Először is hangsúlyoznunk kell: az irodalomban javasolt hagyományos növekedési mutatókat azok általános elemzési alapként való elfogadottsága miatt célszerű használni, de tisztában kell lennünk azzal, hogy ezek alapján nem kaphatunk megnyugtató képet a fejlődésről, és főleg nem annak fenntarthatóságáról. Ennek egyik oka, hogy önmagában a gazdasági növekedés kevesebb, mint a fejlődés, ezért a növekedés alakulása nem ad teljes képet egy ország fenntartható fejlődéséről. Főleg akkor nem, ha az adott országban jelentős a külföldi tőke aránya, és ezért a megtermelt profit egy részét – amely a GDP részét képezi – szabadon repatriálhatják a cégek. Magyarországon a külföldi érdekeltégű cégek tevékenységének aránya a nemzetgazdaságon azon belül különösen a feldolgozóiparban rendkívül magas. Ezt látjuk az *1. ábrán*. Ez pedig növeli a profit repatriálás lehetőségét. A KSH adatai szerint a külföldnek fizetendő tulajdonosi jövedelem a 2008 évi 4472 milliárd forintról 2017-re 5319 milliárdra nőtt, ami 19 százalékos növekedés. A 2017. évi érték a GDP 13,9 százalékát teszi ki.

KÜLFÖLDI IRÁNYÍTÁSÚ, NEM PÉNZÜGYI VÁLLALATOK HOZZÁADOTT ÉRTÉKÉNEK ARÁNYA A NEMZETGAZDASÁGBAN (2008–2016)

Forrás: KSH

Másrészt, mint azt a közgazdászok régen bizonyítják, a GDP-mutató mára már nem felel meg teljesen annak az igénynek, hogy egy gazdaság teljesítményét megbízhatóan megmérje. Ennek sok oka van, amelyekre ebben az írásban nem térünk ki részletesen. Az egyik ok kétségtelenül az, hogy a növekedés nem jelent feltétlenül fejlődést. A másik pedig a globális cégek határokon átvelő tevékenysége, amelynek helyi eredményeit nem lehet a GDP-mutatóval objektíven értékelni. A transzferárazás segítségével ugyanis a globális cégek optimalizálják az adófizetést, ami miatt az adott helyen kimutatott eredmény torzulhat. Ezért még veszélyes is lehet, ha a gazdaságpolitika alakításához elsősorban a GDP alakulása, illetve a GDP növekedésére kitűzött célértékek alapján fogalmaznánk meg javaslatokat. Emiatt nem is javasolt jövedelmi csapdáról be-

szélni, indokoltabb a fejlődési csapdába való kerülés lehetőséget elemezni. Ebből következőleg a szakirodalomban használt növekedési mutatók mellett célszerű néhány, a fejlettségi szintet is érzékeltető mutatót is megvizsgálni. Ennek tudatában ebben az írásban – a növekedési mutatókon túl – két további, elsősorban hazánk esetén fontosnak tekinthető fejlettségi mutatót:

- a versenyképességi pozíciónk és
- a várható élettartamunk alakulását

is megvizsgáljuk. A versenyképességi pozíciók vizsgálata azért indokolt, mert ezeket a kutatók sokféle gazdasági és társadalmi mutató együttes elemzésével alakítják ki. A várható élettartam mutató alkalmazását pedig az indokolja, hogy egy ország fejlődésének alapvető feltétele a nagy tudású és egészséges lakosság, amely egyébként a gazdasági növekedés felté-

teleit is megteremti. Természetesen vita tárgya lehet, milyen további fejlettségi mutatókat lenne célszerű elemezni. Azonban ez a vita nem témája ennek az írásnak. Az említett két mutatót fontosságuk miatt választottuk.

MIT MUTATNAK AZ ADATOK?

A továbbiakban a magyar gazdaság állapotának alakulását először a szakirodalomban használt növekedési mutatókkal elemezzük, majd a két fejlettségi mutató által rajzolt képet vizsgáljuk meg. A két fejlettségi mutató, valamint a GDP-alapú mutatók együttesen sokkal megbízhatóbb képet adhatnak arról, milyen a fejlettségi szintünk, és az javul-e, ha igen, elég gyorsan javul-e, vagy beragadni látszunk egy adott szinten.

Az egy főre jutó GDI-értékének alakulása

A legáltalánosabban elfogadott vélemény szerint az egy főre jutó tízezer dollár éves jövedelmet – GDP-vel vagy GNI-al mérve – meghaladni huzamosabb ideig nem képes országok a csapdaveszély közelébe kerülhetnek.² Az 1. táblázatban az egy főre jutó GDP alakulását látjuk a V4-országokban és néhány további országban 2004–2017 között. Az idősor kezdetének azért a 2004. évet választjuk, mert ebben az évben csatlakoztunk az EU-hoz. Az értékek euróban szerepelnek.

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy 2004 és 2017 között minden vizsgált ország javította az egy főre jutó GDP értékét, de az ütemben – ahogyan azt az utolsó oszlop mutatja – jelentős eltérések vannak. Általában a fejlettebb országok értékei lassabban nőttek. Ez érthető, hiszen – mint korábban említettük – sokkal nehezebb egy magasabb szintről nagyobbat lépni előre. Ezt látjuk például Ausztria és Dánia esetén. A magyar értékek viszont a vizsgált

14 év alatt lassan növekedtek. A V4-országok között a magyar felzárkózás a leglassabb. De levonhatjuk-e ebből azt a következtetést, hogy a magyar gazdaság a közepes jövedelmi csapda, vagy fejlődési csapda felé halad? Ha az utóbbi 5 év adatát nézzük, akkor azt látjuk, a magyar és a lengyel bővülés a legnagyobb, ezt követi a cseh adat, és a szlovák érték a legalacsonyabb. Az utóbbi évek magyar adatai tehát gyorsan javultak, nem tapasztalható sem lassulás, sem pedig stagnálás. Ugyanakkor az is igaz: a teljes időhorizonton a magyar fejlődés lassabb, mint a többi V4-orszáé, ami elsősorban a ránk leg-erősebben ható 2008–2009. évi válság hatásának tulajdonítható. Ezekből a tendenciákból ezért nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy bármilyen csapdában lennénk, vagy afele közelednénk. Ettől függetlenül a lassabb felzárkózás óvatosságra inthet. Továbbá azt is figyelembe kell vennünk, hogy a megtermelt GDP egy része repatriált profitként elhagyja az országot, ezért nem járulhat hozzá például a versenyképesség javításához, ami viszont a fenntartható fejlődés egyik fontos feltétele.

Felzárkózási mutató

A 2. ábrán a V4-országok, valamint Lettország, Litvánia és Románia egy főre jutó GDP-jét látjuk az adott év EU-s átlagértékének százalékában. Ezt a mutatót felzárkózási mutatónak is szokták nevezni. Az adatok forrása az Eurostat, és az első elérhető érték a 2006 évi volt.

Mit látunk az 2. ábrán? Az országok neve melletti felzárkózási értékből, ami a 2017. és 2006. évi százalékos pozíció közötti különbséget mutatja, azt érzékelhetjük, hogy az alacsonyabb szintről indulók gyorsabban zárkóztak fel az EU-s átlaghoz. Igaz ez Lettországra, Litvániára, Romániára és Lengyelországra is. Lengyelország felzárkózását nem gátolta a gazdasági válság, sőt a válságévek alatt még

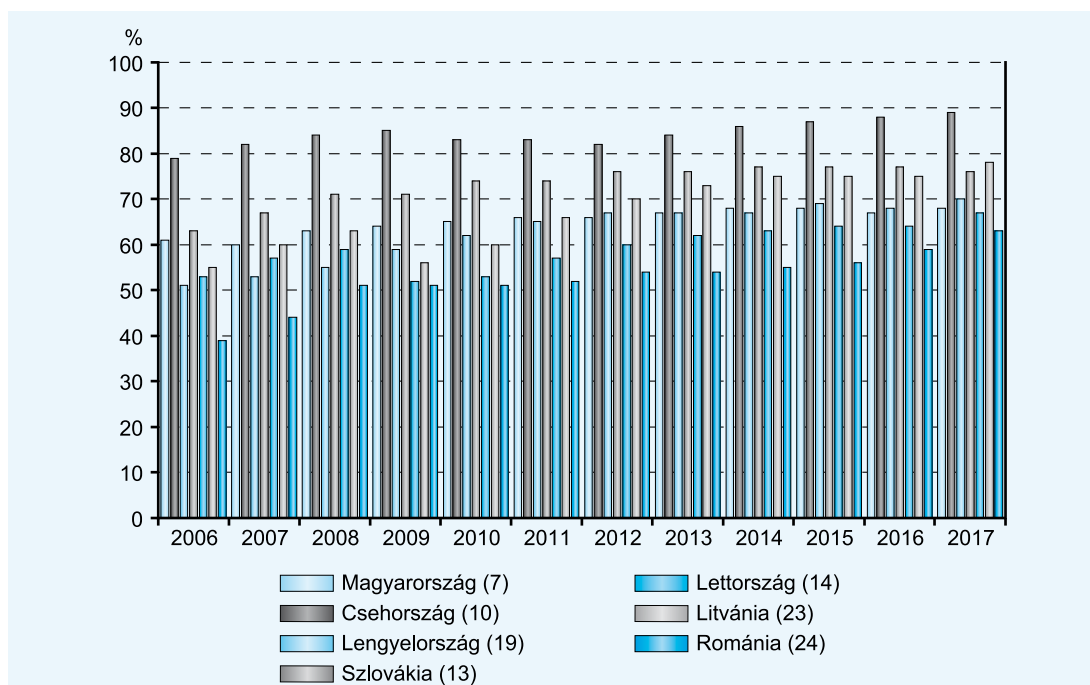
1. táblázat

**AZ EGY FŐRE JUTÓ GDP
(2004–2017, EURO/FŐ, LÁNCINDEX SOR, 2010)**

Ország	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Százalékos változás (%) 2017/2004
EU28	24 400	24 800	25 600	26 200	26 200	25 000	25 500	25 800	25 700	25 700	26 100	26 600	27 000	27 600	13,1
Magyarország	9 500	9 900	10 300	10 400	10 500	9 800	9 900	10 100	10 000	10 200	10 700	11 000	11 300	11 800	24,2
Csehország	12 800	13 600	14 500	15 200	15 400	14 600	14 900	15 200	15 100	15 000	15 400	16 200	16 500	17 200	34,4
Lengyelország	7 300	7 500	8 000	8 500	8 900	9 100	9 400	9 900	10 000	10 200	10 500	10 900	11 200	11 800	61,6
Szlovákia	9 300	9 900	10 800	11 900	12 600	11 900	12 400	12 900	13 100	13 200	13 600	14 100	14 600	15 600	61,3
Lettország	7 300	8 100	9 200	10 200	9 900	8 600	8 500	9 200	9 700	10 000	10 300	10 700	11 000	11 700	60,3
Litvánia	7 300	8 000	8 700	9 800	10 100	8 700	9 000	9 800	10 300	10 800	11 300	11 600	12 000	12 700	74,0
Románia	4 900	5 200	5 600	6 100	6 700	6 400	6 200	6 400	6 500	6 700	7 000	7 300	7 700	8 200	67,3
Ausztria	33 200	33 700	34 700	35 900	36 300	34 800	35 400	36 300	36 400	36 200	36 200	36 200	36 300	37 100	11,7
Dánia	43 800	44 400	46 000	46 200	45 700	43 200	43 800	44 200	44 200	44 400	44 900	45 300	45 800	46 500	6,9

Forrás: KSH és saját számítás

EGY FŐRE JUTÓ GDP (PPS) AZ EU28 ÁTLAGÁBAN

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

gyorsult is felzárkózása. A legalacsonyabb felzárkózást – 7 százalékpontot – Magyarország esetén láthatunk. Ezek az adatok az 1. táblázat adataihoz hasonló tendenciát mutatnak, vagyis a viszonyított értékre is igaz, hogy bár a magyar felzárkózás a leglassabb, olyan határozott tendenciát, amely szerint csapdahelyzet felé közelednénk, nem érzékelünk. Viszont azt a következtetést ismét levonhatjuk: másokhoz képest lassúbb a felzárkózásunk.

A GDP alakulása

Nézzük meg most a tipikusan használt mutató, a GDP százalékos változását az előző évhez mérve. Ez az adat érzékelteti a növekedési dinamizmust. Az az előnyös, ha a növekedés egyenletes és nem jellemzik nagy kilengések, például nagy visszaesések.

Mit mutatnak a 2. táblázat adatai? Először is az értékek változékonyságát érzékelhetjük. A 2007–2009-es válság Lengyelországot nem érintette, miközben Magyarország 2009-ben a V4-országok között a legnagyobb GDP-csökkenést szenvedte el. Ennél nagyobb GDP-vesztés Lettországon és Litvániában volt tapasztalható. Az is nyilvánvaló, hogy a fejlettebb országoknak, a magasabb bázisérték miatt, nehezebb nagyobb növekedési ütemet elérniük egyik évről a másikra. Ezt látjuk például Ausztria és Dánia esetén. Az utóbbi négy évben pedig valamennyi V4-ország jól teljesít, velük szemben jelentősebb előnyre a fejletlenebb Románia tett csak szert 2017-ben. A GDP éves növekedési adatainak vizsgálata alapján, hasonlóan az eddigiekhez, nem érzékelhető, hogy a V4-országok bármelyike is csapdahelyzet felé közeledne. Nincs ugyanis szisztematikus GDP csökkenés, de a tartós,

A REÁL-GDP NÖVEKEDÉSI ÜTEME AZ ELŐZŐ ÉV SZÁZALÉKÁBAN

Ország	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EU28	3,3	3,1	0,5	-4,3	2,1	1,8	-0,4	0,3	1,8	2,3	2,0	2,4
Magyarország	3,9	0,4	0,9	-6,6	0,7	1,7	-1,6	2,1	4,2	3,5	2,3	4,1
Csehország	6,9	5,6	2,7	-4,8	2,3	1,8	-0,8	-0,5	2,7	5,3	2,5	4,3
Lengyelország	6,2	7,0	4,2	2,8	3,6	5,0	1,6	1,4	3,3	3,8	3,1	4,8
Szlovákia	8,5	10,8	5,6	-5,4	5,0	2,8	1,7	1,5	2,8	4,2	3,1	3,2
Lettország	11,9	10,0	-3,5	-14,4	-3,9	6,4	4,0	2,4	1,9	3,0	2,1	4,6
Litvánia	7,4	11,1	2,6	-14,8	1,6	6,0	3,8	3,5	3,5	2,0	2,4	4,1
Románia	8,1	6,9	9,3	-5,5	-3,9	2,0	2,1	3,5	3,4	3,9	4,8	7,0
Ausztria	3,5	3,7	1,5	-3,8	1,8	2,9	0,7	0,0	0,7	1,1	2,0	2,6
Dánia	3,9	0,9	-0,5	-4,9	1,9	1,3	0,2	0,9	1,6	2,3	2,4	2,3

Forrás: Eurostat

hosszú távú stagnálás sem jellemző rájuk. Az egyenlőtlen teljesítmény azonban a fenntarthatóság szempontjából nem előnyös.

Összefoglalva az eddigieket az irodalomban használt tipikus növekedési mutatók alapján Magyarország esetén sem érzékelünk semmilyen, a közeljövőben várható veszélyhelyzetet. A V4-hez mért lassúbb felzárkózás okait azonban keresni kell. Most pedig térjünk át a két fejlettségi mutató alakulásának értékelésére.

A születéskor várható élettartam

Ez az adat a gazdasági növekedés szempontjából is fontos, hiszen nem mindegy, hogy a lakosság mennyi ideig munkaképes. Ezért a rendelkezésre álló munkaképes korú lakosság számának alakulását – mint gazdasági növekedési tényezőt – is érdemes elemezni. A 3. táblázatban néhány régiós ország, valamint Ausztria és az EU28 átlag várható élettartam adatait, valamint azok változását látjuk a 2004–2015-ös időhorizonton.

Milyen következtetést vonhatunk le az adatokból? A magyar várható élettartam az

EU-s átlagnál jobban nő, de ennek ellenére a legutóbbi, 2016. évi rendelkezésre álló adat szerint még mindig rosszabb, mint a cseh, a szlovák és a lengyel adat, és az EU-s átlagnál is 4,8 évvel rövidebb. A leggyorsabb növekedést a 2004-ben legrövidebb várható élettartamú Lettország és Románia esetén tapasztalhatunk. Azt mondhatjuk tehát, hogy sem kiemelkedően jól, sem kiemelkedően rosszul nem alakulnak a magyar adatok. Az EU-s átlaghoz való felzárkózáshoz azonban gyorsabb várható élettartam javulásra lenne szükség. Ez további előnyökkel is járna: például az emberek tovább tudnának dolgozni, aminek jelentős költségvetési hatása is lenne. Megjegyzendő: jelentős eltérések vannak a férfi és női várható élettartamok tekintetében. A férfi adatok jelentősen rosszabbak, mint a nők adatai. Továbbá regionálisan is nagyok az eltérések. Például Budapesten – a KSH legfrissebb, 2017. évi adatai szerint – a férfiak születéskor várható átlagos élettartama 74,27 év, viszont Nógrád megyében csak 69,99 év. Továbbá az egészségesen várható élettartamok, mindkét nem esetén, alacsonyabbak az általános értéknél. Tudjuk, az egészségben várható élettartam nő-

3. táblázat

SZÜLETÉSKOR VÁRHATÓ ÉLETTARTAM (ÉV, 2004–2016)

Ország	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Növekedés: 2004–2016
EU28	78,4	78,5	78,9	79,1	79,4	79,6	79,9	80,2	80,3	80,5	80,9	80,6	81,0	2,6
Magyarország	73,0	73,0	73,5	73,6	74,2	74,4	74,7	75,1	75,3	75,8	76,0	75,7	76,2	3,2
Csehország	75,9	76,1	76,7	77,0	77,3	77,4	77,7	78,0	78,1	78,3	78,9	78,7	79,1	3,2
Lengyelország	74,9	75,0	75,3	75,4	75,6	75,9	76,4	76,8	76,9	77,1	77,8	77,5	78,0	3,1
Szlovákia	74,2	74,1	74,5	74,6	74,9	75,3	75,6	76,1	76,3	76,6	77	76,7	77,3	3,1
Lettország	70,9	70,6	70,6	70,8	72,1	72,8	73,1	73,9	74,1	74,3	74,5	74,8	74,9	4,0
Litvánia	72,0	71,0	71,0	70,7	71,7	72,9	73,3	73,7	74,1	74,1	74,7	74,6	74,9	2,9
Románia	71,4	72,5	72,5	73,1	73,5	73,7	73,7	74,4	74,4	75,1	75,0	75,0	75,3	3,9
Ausztria	79,3	80,1	80,1	80,3	80,6	80,5	80,7	81,1	81,1	81,3	81,6	81,3	81,3	2,0

Forrás: KSH, Eurostat

vekedésnek is van költségvetési kihatása, mivel csökkenti a gyógyításra szükséges kiadásokat. Összességében tekintve a kérdést, a várható élettartam alakulása egyben versenyképességi tényező is.

Versenyképességi pozícióváltozás

A versenyképesség tartós romlása vagy hosszabb ideig való stagnálása jelezheti a fejlődés megtorpanását. Ha egy ország esetén ezt érzékeljük, akkor természetesen további mélyelemzésekre van szükség, tekintettel arra, hogy a versenyképesség átfogó, sok tényezőtől függő gazdasági-társadalmi jelenség. A versenyképességi rangsorok közül vizsgáljuk meg most a két legismertebb, az IMD (Institute for Management Development, Lausanne, Svájc) és a WEF (World Economic Forum, Genf, Svájc) elemzése alapján a V4-országok utóbbi 11 évben elért helyezéseit.

Az IMD által vizsgált országok száma 55 és 63, a WEF-é pedig 133–148 között változott a vizsgált 2008–2018-as időtávon. A 4. táblázatból először az a szembevetendő, hogy a helyezések változásának iránya a két intézmény esetén nincs mindig összhangban. Ennek oka az eltérő módszertan, a mért mutatók száma, valamint a statisztikai adatokból és a kérdőíves felmérésből származó adatok aránya. Ami szintén nyilvánvaló: a tizenegy éves időhorizonton egyértelmű javulás mindkét kutatóintézetnél csak Lengyelország esetén tapasztalható. A cseh adatok, amelyek a legjobb versenyképességi pozíciót jelzik, kiegyenlítettnek tekinthetők. A magyar adatok változóan alakulnak. A legnagyobb kilengéseket Szlovákia mutatja. Azonban általános, mindkét adatsort jellemző drámai romlást a helyezések nem mutatnak. Igaz – Lengyelország kivételével – javulást sem. Ezért ezen rangsorok esetén is azokat az okokat kell keresni, amelyek miatt Magyarországon még mindig eléggé le van maradva a ver-

senyképességi rangsorokban. Ezt az elemzést nem zavarja, hogy a két intézmény eredményei egyes években eltérő mozgásirányt mutatnak. A mélyelemzések segítségével ugyanis megtalálhatók azok a közös okok, amelyeknek a lassabb előrelépés köszönhető. Azonban mindezek mellett sem vonhatjuk le ezekből a rangsorokból sem azt a következtetést, hogy a V4-országok bármelyikét, versenyképességi oldalról, fejlődési csapdaveszély fenyegetné a közeljövőben.

KÖVETKEZTETÉSEK A VIZSGÁLT MUTATÓK ALAPJÁN

Az eddigiekben a GDP, az egy főre jutó GDP és egy főre jutó GDP viszonyítva egy fejlett országhoz – esetünkben a viszonyítás az EU átlaghoz történt – mellett további két jellemzőt, a várható élettartam és a versenyképességi pozíciók változását is megvizsgáltuk. Az utóbbi két jellemző szerinti vizsgálatot azzal indokoltuk, hogy a GDP-alapú mutatók legjobb esetben is a gazdasági növekedés alakulásáról adnak képet. Azonban, amint erre utaltunk, a GDP-mutatónak komoly gyengeségei vannak, amelyek miatt még a valós gazdasági növekedést sem méri pontosan (például: Stiglitz, Sen, Fitoussi, 2010, Csath, 2018). Az egy főre jutó GDP értéke, illetve ennek az EU átlaghoz való viszonyítása sem adhat objektív képet a valós jövedelmi helyzetről, mert a GDP esetenként jelentős része, repatriált profitként elhagyja azt az országot, ahol megtermelték. Ezért a valós gazdasági-társadalmi fejlődés lehetőségéről ezek a mutatók nem adhatnak megbízható képet. A várható élettartam és a versenyképességi rangsor viszont olyan jellemző, amely a társadalmi-gazdasági fejlettséget is méri. Természetesen további, a fejlettségi szint alakulását leíró mutatókat is lehetne vizsgálni. Ennek az írásnak azonban nem célja a fejlődést mérő valamennyi lehetséges mutatószám bemutatása.

A V4-ORSZÁGOK VERSENYKÉPESSÉGI HELYEZÉSEI (2008–2018)

Évek	Magyarország		Csehország		Lengyelország		Szlovákia	
	IMD	WEF	IMD	WEF	IMD	WEF	IMD	WEF
2008	38	62	28	33	44	53	30	46
2009	45	58	29	31	44	46	33	47
2010	42	52	29	36	32	39	49	60
2011	47	48	30	38	34	41	48	69
2012	45	60	33	39	34	41	47	71
2013	50	63	35	46	33	42	47	78
2014	48	60	33	37	36	43	45	75
2015	48	63	29	31	33	41	46	67
2016	46	69	27	31	33	36	40	65
2017	52	60	28	31	38	39	51	59
2018	47	48	29	29	34	37	55	41

Forrás: IMD, WEF adott évi tanulmányai alapján saját összeállítás

Csupán azt szeretné bizonyítani: nem igazolható az az irodalomban felvetődő vélemény, amely szerint a GDP, az egy főre jutó GDP növekedés, illetve ennek egy fejlett ország adatahoz való viszonyítása alapján meg lehet állapítani: egy ország fejlettségi csapda közelébe került-e. Megjegyezhetjük: az irodalom nehezen tud mit kezdeni azzal a helyzettel, hogy vannak olyan országok, amelyek egy alacsony jövedelmi szintből zökkenőmentesen fejlődtek át a magas jövedelmi szintbe, míg mások megtorpantak. A jövedelem, mint fejlettségi mutató, amint arra már korábban utaltunk, a globális értékláncok korában azért sem lehet a fejlettség jó mércéje, mivel a megtermelt profit szabadon mozog megtermelésének helye és a cég központja között. A repatriált profit pedig nem lehet a nemzeti fejlődés forrása. Az eddigiek alapján az is igazolható: a közepes fejlettségi szint helyett megbízhatóbb képet kapunk egy gazdaság és társadalom állapotáról és annak változásáról, ha több mutatót is vizsgálva a fejlettségi szint változását próbáljuk tetten

érni. Így nagyobb összefüggésekre is rálátva mondhatunk véleményt arról, hogy egy ország fejlődése kiegyensúlyozott-e, vagy lassulóban van, esetleg közelít-e valamilyen csapdahelyzethez. Viszont ha a fejlődés területén találkozunk lassulással vagy stagnálással, akkor ennek okait minél átfogóbban érdemes kutatni.

A vizsgált öt tényező alapján levonhatjuk a következőket: sem az irodalomban tipikusan vizsgált GDP-alapú mutatók, sem a választott 2 fejlődési mutató alapján nem állíthatjuk azt, hogy a V4-országokat, és közöttük Magyarországot a csapdába kerülés közeli veszélye fenyegetné. Viszont Magyarország esetén fel kell figyelni a lassuló tendenciákra, amelyek okait vizsgálni kell. Elsősorban a gyenge versenyképességi pozíciót előidéző tényezőket érdemes megvizsgálni. Ha a versenyképességi helyezések kialakításához használt részmutatókat, illetve további, elsősorban gazdaság-szerkezeti adatokat is megvizsgálunk, akkor a problémák okai között megtaláljuk az alacsony hozzáadott érték előállítását, a gyenge innová-

ciót és ezek következtében az alacsony szintű termelékenységet. A következőkben ezekkel a témákkal foglalkozunk.

TERMELÉKENYSÉG, INNOVÁCIÓ ÉS ANNAK ÁGAZATI ÖSSZEFÜGGÉSEI

Porter (1996) korai művében a mikroszintű termelékenység fontosságát hangsúlyozza a versenyképesség javításának feltételeként. *Atkinson* (2013) rámutat: a termelékenység növelésének fontos feltétele, hogy a gazdasági szerkezeten belül növekedjék a nagy hozzáadott értéket, nagy tudást tartalmazó termékeket, szolgáltatásokat előállító ágazatok aránya, miközben valamennyi ágazat termelékenysége is javul. Ehhez fontos az innovációs képesség általános erősítése, amelynek első lépéseként az innováció korlátait kell leépíteni. A második pedig az innováció támogató rendszerének kiépítése. Az ágazati szerkezet jellemzői nyilvánvalóan befolyásolják a rendelkezésre álló munkalehetőségeket, ennek következtében pedig a termelés tudásintenzitását és a termelékenység növelésének lehetőségeit. Vizsgáljuk meg ezért néhány jellemző mutató segítségével a magyar gazdasági szerkezet egyes jellemzőit.

Szakmastruktúra, értéklánc, bérek

A gazdasági növekedés és a társadalmi fejlődés lehetőségeit egyaránt meghatározzák a rendelkezésre álló munkahelyek és az azokban foglalkoztatottakkal szembeni szakmai igények. A munkalehetőség és a tudásszint összhangja befolyásolja a munkavállaló teljesítményét. Ha felkészültségét teljes mértékben nem igénylő munkahelyen dolgozik, akkor alulfoglalkoztatottságról beszélünk, amely a társadalom és a gazdaság szempontjából egyaránt veszteség. Másrészről az egyes tudásszinteket igénylő munkahelyek megoszlásából követ-

keztetni lehet az értékláncok Magyarországon lévő szakaszainak megoszlására is. Valószínűsíthető ugyanis, hogy például a magasabb szakmai szinten dolgozó, professzionális munkavállalók az értéklánc magasabb hozzáadott értéket előállító szakaszaiban dolgoznak, míg a szakképzetlenek az egyszerű, alacsony hozzáadott értékű munkákat végzik. A szakmai megoszlás továbbá a jövedelmek megoszlását is érzékelteti.

A 3. ábrán kilenc országra és az EU-s átlagra vizsgáljuk meg három szakmacsoportba tartozó foglalkoztatottak arányát az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva a 20–64 éves korcsoportban 2017-ben. A szakmacsoportok meghatározásánál a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO) besorolását használjuk, amely a szakmákat 10 főcsoportba osztja. A tíz főcsoportból négy szellemi és öt fizikai munkakört ír le. A 10. kategória a katonai foglalkozásokat tartalmazza.

A szellemi csoportból az úgynevezett magasan képzett professzionális szakmákat választottuk ki. Ezek között találjuk a tudományos, műszaki, infokommunikációs, egészségügyi, üzleti, jogi és kulturális területeket. Az ezeken a területeken dolgozók aránya érzékelteti a tudástársadalom bázisát, a nagy értékteremtés lehetőségét.

A fizikai csoportból kettőt emeltünk ki: a gépkészítőket és az összeszerelő munkát végzőket, akik a betanított és a szakmunkás kategóriákhoz vannak közel, valamint az úgynevezett elemi, egyszerű munkát végzőket, amely csoport a szakképzetlenek kategóriáját jelenti. Ezen szakterületeken dolgozók a munkafolyamatok alacsonyabb új értéket előállító részét végzik. Ez utóbbi két csoportba tartozók foglalkoztatási aránya azért is különösen fontos, mert a robotizáció éppen ezeket a munkahelyeket fogja a legelőbb kiváltani. Nyilvánvaló, hogy a fenntartható növekedés és fejlődés fontos feltétele, hogy a munkafolyamatok minél nagyobb arányban hozzanak létre nagy hozzá-

adott értéket. Ez egyben a hosszabb értéklán-
cokkal és a magasabb bérekkel is együtt jár.
A tudásigényes munkahelyek általában több
lehetőséget kínálnak kutatás-fejlesztési, inno-
vációs feladatok végzésére is. Végül a nagyobb
hozzáadott értékteremtés és az innováció a
termelékenység növelésének is legfontosabb
forrása.

A 3. ábra azt szemlélteti, hogy a magasan
képzett embereket igénylő munkahelyek ará-
nya tekintetében a versenyképességi listákon is
élenjáró Dánia, Finnország és Svédország van
az élen az EU-s átlagot jóval meghaladó szá-
zalékkal. A V4-országok között Lengyel-
ország vezet, Magyarország pedig a második
helyen van.

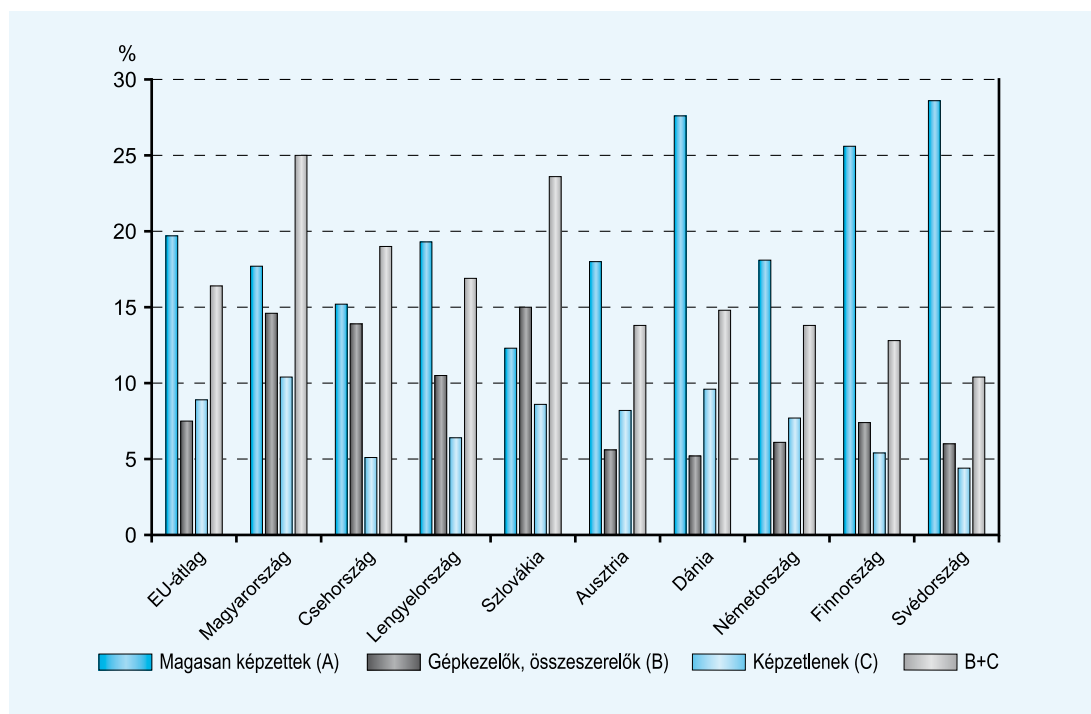
A gépkezelő és összeszerelő csoportban a
foglalkoztatottak közül a legtöbben Szlováki-

ában dolgoznak. Ez az érték éppen kétszerese
az EU-s átlagnak. Magyarország viszont szo-
rosan Szlovákia után következik. Figyelemre
érdemes a nagy szakadék a V4-ek és a többi
vizsgált ország értéke között, ami a régiókra
erősen jellemző összeszerelő munkafolyama-
tok nagy arányát szemlélteti. A képzetlenek
csoportban foglalkoztatottak aránya tekinte-
tében Magyarország kiugróan magas értékkel
vezet. Ha pedig a két fizikai szakterület együt-
tes arányát nézzük, akkor ismét hazánk vezet
25 százalékkal. Minket, 23,6 százalékkal, Szlo-
vákia követ.

A képzetlenek nagy arányával kapcsolatban
azonban arra is utalni kell, hogy a kormány
részben a közmunkaprogramon, részben pedig
a közmunkából az elsődleges munkaerőpiacra
átlépést segítő programokon keresztül növelte

3. ábra

**FOGLALKOZTATÁSI ARÁNYOK (MAGAS KÉPZETTSÉGŰ, GÉPKEZELŐ ÉS ÖSSZESZERELŐ,
VALAMINT KÉPZETLEN CSOPORT, 20–64 ÉVES KOROSZTÁLY, 2017)**

Forrás: Eurostat alapján saját számítás

a képzetlenek foglalkoztatottságát. Ugyanakkor, ahogyan arra *Kádár, Nagy és Právitzné* (2019) rámutat, a magasabb iskolai végzettség és a nyílt munkaerőpiaci elhelyezkedési esélyek között egyértelmű kapcsolat mutatható ki. Ezért az egyes régiókban még mindig jelentős számú képzetlen lakosság foglalkoztatásának feltétele a képzés. Tegyük hozzá: ez a versenyképesség-javítás szempontjából is kívánatos, mivel emeli a humán vagyoni minőségét.

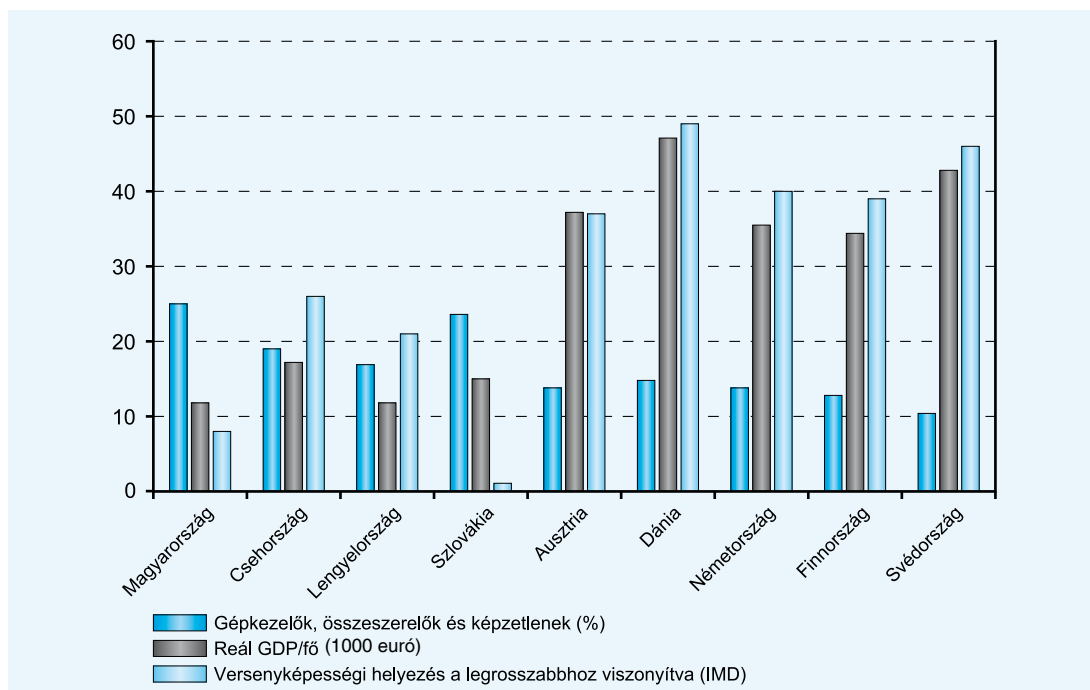
Ezek az adatok természetesen nem adnak információt a szakmai alulfoglalkoztatottság mértékéről, vagyis mennyire jellemző az, hogy az összeszerelő munkahelyen az igényeltnél magasabb tudással, végzettséggel rendelkező munkavállalók dolgoznak. Az azonban világosan látszik: a foglalkoztatási struktúrában az alacsonyabb tudásszintet igénylő szakmákban dolgozók aránya nagyobb, mint a professzionális munkavállalóké. Természetesen tisztában kell lennünk azzal, hogy csak 3 szakmai főcsoport foglalkoztatási arányát vizsgáltuk meg, és a további 7-ben is vannak még magasán képzett munkavállalók. Egyébként a KSH legfrissebb, 2018 július-szeptemberi adatai szerint az összes foglalkoztatottból a fizikai dolgozónak tekinthetők aránya nálunk 57 százalék, míg a szellemi foglalkoztatottaké csupán 43 százalék. Ha nincs elegendő magas szintű tudást igénylő munkahely, az azzal a veszéllyel járhat, hogy a jól képzett emberek más országban vállalnak munkát. Ez pedig humánvagyon-vesztéset jelent, amennyiben a szakemberek nem térnek haza. Erre utal *Pálfi* (2018) tanulmányában, amelyben a külföldön dolgozó magyarok körében végzett felméréséről számol be. A külföldön dolgozó magyarok között sokkal magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint az itthoni munkavállalók között – bizonyítja a felmérés. A külföldi munkavállalás okai között, a magasabb bérek mellett, másodikként szerepelt, hogy nem talált végzettségének, képességeinek és

érdeklődésének megfelelő munkahelyet, azért nem tudott jövőképet kialakítani.

A 4. ábrán az első oszlop a két fizikai foglalkoztatási arányt szemlélteti az egyes országokra. A második oszlop az egy főre jutó reál GDP-t (1000 euró/fő), a harmadik pedig az országoknak az IMD 2018 évi versenyképességi listáján az 55., a vizsgált országok között legrosszabb pozícióban lévő Szlovákiától való távolságot mutatja. Ez utóbbi megoldást a jobb szemléltethetőség miatt választottuk. Eszerint minél nagyobb a távolság, annál jobb a versenyképességi helyezés. Vagyis az ábrán az alacsony értékek mutatják a rosszabb versenyképességi pozíciót. Így Szlovákia legrosszabb pozícióját (nulla érték) a második legrosszabb magyar követi (8). A legjobb versenyképességi helyzetben a V4-országok között pedig Csehország van (26). Az összes ország között pedig a legversenyképesebb Dánia. (49). Az figyelhető meg, hogy minél alacsonyabb a két fizikai foglalkoztatási arány, annál inkább nő az egy főre jutó GDP, és javul a versenyképességi pozíció (magasabb az oszlop). A három mutató között nyilvánvaló összefüggés mutatható ki: a csökkenő fizikai foglalkoztatási arány növekvő egy főre jutó GDP-vel és emelkedő versenyképességgel jár együtt, ami azt érzékelteti, hogy az adott ország nem olcsósággal, hanem tudással, innovációval versenyez.

Az eredmény nyilván meggyőzőbb lenne, ha idősorokat és a közöttük lévő kapcsolatot is ábrázolnánk. Erre a jelenlegi kutatás folytatásában kerül majd sor. Azt azonban már az egyéves adatok vizsgálata alapján is valószínűsíthetjük, hogy a további fejlődés, ha tetszik a csapdába rekedés elkerülése szempontjából fontos tényező a gazdaság tudásszerkezetének változása, vagyis az, mekkora a nagyobb hozzáadott értéket és nagy tudást tartalmazó tevékenységek arányának és egyben az értékláncok hosszának alakulása. A V4-országcsoport együttesen is le van maradva e tekintetben a fejlettebb gazdaságú országok mögött.

A GÉPSZERELŐ, ÖSSZESZERELŐ MUNKAHELYEKEN ÉS A KÉPZETTSÉGET NEM IGÉNYLŐ MUNKAHELYEKEN FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYA ÖSSZEVETVE AZ EGY FŐRE JUTÓ GDP (EZER EURÓ, REÁL GDP/FŐ) ÉRTÉKKEL, VALAMINT A VERSENYKÉPESSÉGI HELYEZÉSEL (2018)

Forrás: Eurostat alapján saját számítás

Ez összefügg azzal, hogy a fejlett országokra jellemzően az egyszerűbb összeszerelő tevékenységeket kihelyezik régióinkba. Vagyis az értékláncok nagy hozzáadott értéket teremtő szakaszait a fejlett országok otthon tartják, míg az egyszerűbb, alacsony hozzáadott értékű szakaszait kihelyezik a kevésbé fejlett országokba. Ez is magyarázza azt, hogy a kevésbé innovatív munkahelyek nagy aránya mellett nehezebb a versenyképességet gyorsan javítani, és ezzel egyben felgyorsítani a fejlettebb országokhoz való felzárkózást. A kérdés ezek után az, mire lenne szükség a kevésbé fejlett országok gyorsabb felzárkozásához, vagy ha tetszik esetükben a fejlettségi csapda biztos elkerüléséhez?

Korábban azt is említettük: a kutatás-fejlesztés és innováció magasabb hozzáadott értéket teremtő tevékenység. Ha megnézzük a

vizsgált országok innovációs teljesítményét, amelyet átfogóan az Európai Unió innovációs eredménytáblája vizsgál, akkor azt látjuk: hosszabb időszakra visszamenőleg is azok az országok a leginnovatívabbak, amelyekre a nagyobb hozzáadott értéket előállító ágazatok nagy aránya jellemző. Úgy is fogalmazhatnánk: ezek az országok tudással, kreativitással és nem olcsósággal versenyeznek, ami azt is jelenti: gazdaságukban hosszabbak az értékláncok, és így helyben zajlik a kutatás-fejlesztési, innovációs tevékenység is. 2018-ban például az EU 28 országa között Svédország, Dánia és Finnország vezet az innovációs listát. Magyarország a 21. helyen van. A V4-ek között a legjobb pozícióban a 18. helyen Csehország található. (European Commission, 2018). Magyarország esetén érdekesek a regionális

adatok is. Az elemzés szerint a hét magyar régióból négy esetén 2011 és 2017 között csökkent, kettő esetén nőtt és egyenlő változatlan maradt az innovációs-index (European Commission, 2017). A 4. ábrán pedig láttuk, hogy az egy főre jutó GDP éppen Csehországban a legmagasabb, ami összefügghet a hosszabb értékláncokkal és ehhez kapcsolódva az erősebb innovációs tevékenységgel. A tudásalapú versenyzésre való áttérésnek pedig ugyanannyira feltétele az innováció, mint a termelékenység növelésének.

Néhány további hazai adat: az infokommunikációs és a szakmai-tudományos-műszaki tevékenység hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez

A KSH idősorai részletes bontásban – TEÁOR'08 besorolás szerint – mutatják be az egyes ágazatok és alágazatok hozzájárulását a bruttó hozzáadott értékhez, vagyis az itthon megtermelt új értékhez. Emeljünk ki az innováció, a tudással való versenyzés és a termelékenység növelése szempontjából különösen fontos két területet, – az infokommunikációs és a szakmai-tudományos-műszaki tevékenységet, és nézzük meg, miként alakult részesedésük 2008 és 2015 között. (2015-ös a legutolsó publikált adat.) Tegyük mellé összehasonlításként a járműgyártás – amelyre leginkább az összeszerelés jellemző – részesedésének alakulását, illetve a feldolgozóipar egészét, amely termelési értékének 2018. januártól május végéig átlagosan 29,3 százalékát tette ki a járműipar.

A feldolgozóipar hozzáadott értéke 2008 óta növekvő tendenciát mutat, lásd 5. ábra. A járműipar viszont, amelynek termelési értékben mért aránya átlagosan a feldolgozóipari termelési érték közel egyharmadát adja, a helyi hozzáadott új érték tekintetében sokkal kisebb arányt képvisel. Ennek oka, hogy a járműipar-

ra jellemző a jelentős termelőfelhasználás és az összeszerelés. A termelőfelhasználás a más termelőegységtől vásárolt – az összeszerelő tevékenységet végző cégek esetén gyakran importált – termékek és szolgáltatások értéke, amelyet az új termékek és szolgáltatások előállításához használnak fel, ezért nem jelent helyi értékteremtést.

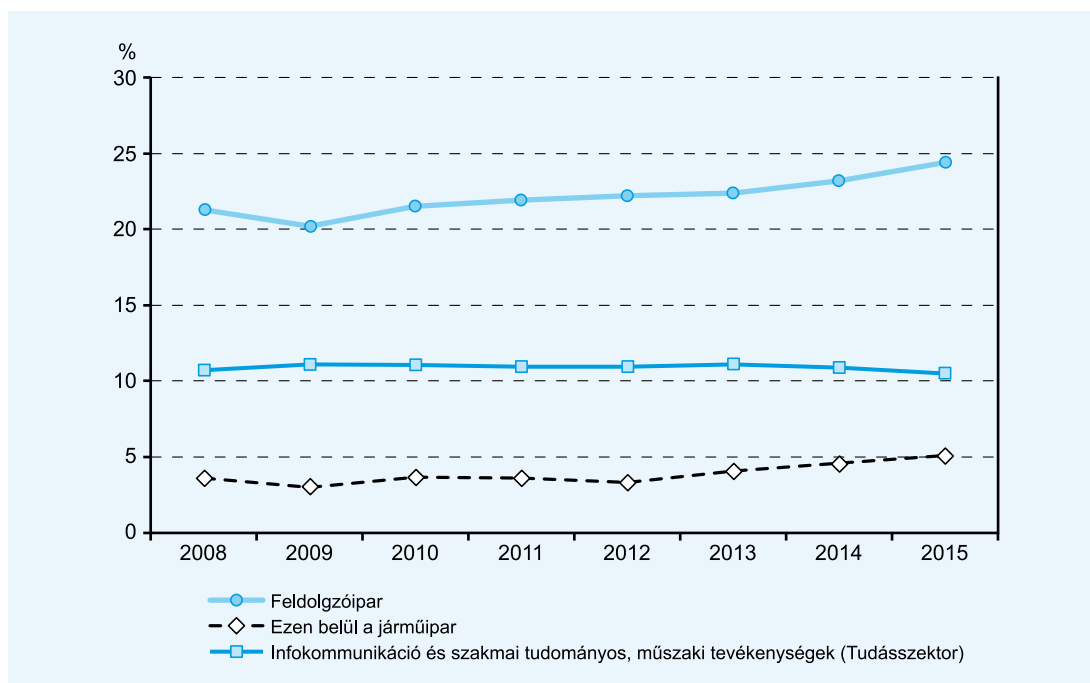
Feltűnő viszont, hogy a tudásszektor fontos részét képező infokommunikáció, valamint szakmai, tudományos és műszaki tevékenység aránya a bruttó hozzáadott értéken belül enyhe csökkenést mutat. Nemzetközi összehasonlításban ugyanakkor azt találjuk, ezen tevékenységek aránya a tudással versenyző, innovatív gazdaságú országokban nagyobb és növekvő arányt képvisel. Az infokommunikációs cégek szerepe rendkívül fontos a gazdaság modernizációjában, és a versenyképesség javításában, mivel az informatikai tudás feltétele a digitalizáció elterjedésének, és egyben a termelékenység növelésének is fontos forrása a gazdaságban és társadalomban egyaránt. Maga az infokommunikáció tudásalapú ágazat, ezért fontos, hogy az infokommunikációs cégek és az általuk foglalkoztatott munkavállalók száma is nőjön a gazdaságban.

Az 5. táblázat első két oszlopában az infokommunikációs cégek és az általuk alkalmazott munkavállalók számának változását látjuk 2011-ről 2016-ra. A 3. oszlop az ágazatban foglalkoztatottak által létrehozott egy főre jutó bruttó hozzáadott értéket mutatja. A negyedik oszlopban pedig az EU DESI tanulmány (DESI, 2018) digitális intenzitási indexe szerinti sorrendet találjuk. A digitális intenzitási index a digitális technológiák elterjedtségét jelenti az üzleti életben. Az összehasonlítást az 5. táblázat a V4-országokra, további 4 országra, valamint az EU átlagára tartalmazza.

Minden országban jelentősen nőtt az infokommunikációs cégek és az általuk foglalkoztatottak száma – mutatja többek között a táblázat. A legalacsonyabb növekedést a cégek

5. ábra

**EGYES NEMZETGAZDASÁGI ÁGAZATOK ARÁNYA A BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKBŐL
(2008–2015)**

Forrás: KSH alapján saját számítás

5. táblázat

**INFOKOMMUNIKÁCIÓS CÉGEK ÉS FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA
(%), AZ ÁGAZAT EGY FŐRE JUTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉKE (EZER EURÓ)
ÉS DIGITÁLIS INDEX SZERINTI HELYEZÉSE**

Ország	Cégek	Foglalkoztatottak	BHE/fő (2017, ezer euro)	Digitális intenzitási index szerinti helyezés
	számának alakulása (2008–2016, %)			
Magyarország	12,4	20,2	41,8	24
Csehország	16,5	14,6	59,1	20
Lengyelország	56,9	34,7	50,4	22
Szlovákia	39,1	20,9	53,6	19
Észtország	56,6	23,1	42,9	10
Szlovénia	43,5	13,9	61,4	16
Németország	33,0	18,7	105,3	8
Ausztria	7,6	12,2	106,9	11
EU átlag	30,4	15,0	98,0	17

Forrás: Eurostat alapján saját számítás

száma tekintetében Ausztriában és Magyarországon, az alkalmazottak számának tekintetében pedig Ausztriában és Szlovéniában tapasztaljuk. Ugyanakkor az egy alkalmazottra jutó megtermelt bruttó hozzáadott új érték 2016-ban legmagasabb Ausztriában, legalacsonyabb pedig Magyarországon volt. A digitális intenzitási index szerinti sorrendben a V4-országok között Szlovákia az első, rögtön utána pedig Csehország következik. A V4-ek valamennyien jelentősen el vannak maradva Németország és Ausztria mögött. Régióinkból a legjobb helyezése – 10. hely – Észtországnak van. Ezek az adatok arra figyelmeztetnek, hogy a folyamatos fejlődéshez, a digitalizációba való sikeres bekapcsolódáshoz fejleszteni, erősíteni szükséges Magyarországon az infokommunikációs területet. Ez egyben jelentős hatással lenne a szerkezeti modernizációra, növelné a tudásalapú munkahelyek arányát, és – mint magas hozzáadott értéket teremtő, jól fizető ágazat – növelné a költségvetési bevételeket is.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az elemzések azt valószínűsítik, hogy az irodalomban általában a közepes jövedelmi csapdába kerülés veszélyeit jelző mutatók alapján a

magyar gazdaság esetén nem valószínűsíthető a csapdába kerülés közeli veszélye. Viszont, amint ezt a cikkben bizonyítottuk, eleve nem kapunk meggyőző képet egy ország fejlődésének hosszabb távú fenntarthatóságáról, ha nem bővítjük a vizsgált területek, mutatók körét. A cikkben alkalmazott mutatók számát és az elemzéseket természetesen bővíteni lehetne. Vizsgálni lehetne hosszabb idősorokat és azok összefüggéseinek szorosságát matematikai módszerekkel lehetne elemezni.

Azonban már az eddigiekből is levonhatjuk a 6. táblázatban is látható azon következtetést, hogy bár a csapdahelyzetbe való közeli bekerülésünk veszélye, azaz egy visszaesés nem fenyegeti a magyar gazdaságot, viszont a fejlődésünk lelassulása miatti lassabb felzárkózásunk veszélye érzékelhető, ami a költségvetés egyensúlyára is negatív hatással lehet. Ezért indokolt a lassabb fejlődés, a versenyképességi pozíció változó és nem elég gyorsan javuló helyzetének mélyebb okait is részletesen elemezni. Ezek közül a cikk első sorban a gazdaság szerkezetére, tudástartalma diverzifikáltságára, az innovativitás és termelékenység néhány jellemzőjére helyezte a hangsúlyt. Az elemzésekből megállapítható, hogy a felzárkózás gyorsításához és a fenntartható fejlődéshez szükség van:

6. táblázat

ÖSSZEFOGLALÁS A MAGYAR FEJLŐDÉSI CSAPDAHELYZET VESZÉLYÉT LEÍRÓ JELLEMZŐKRŐL

Vizsgálati szempont	Visszaesés	Stagnálás	Ingadozás	Lassú javulás
GDP alakulása				×
Egy főre jutó GDP alakulása				×
Felzárkózási index		×		
Várható élettartam alakulása				×
Versenyképességi pozíció alakulása			×	
Innovációs pozíció alakulása		×		

Forrás: saját szerkesztés

- az értékláncok meghosszabbítására,
- a hazai, nagy hozzáadott értéket előállító tevékenységek arányának növelésére,
- a gazdaság tudásszektorának erősítésére,
- a tudásalapú, innovatív feladatokat kínáló munkahelyek arányának növelésére,
- az innovációs képesség erősítésére,
- az infokommunikációs ágazat erősítésére,
- az alacsony képzettségűek tudásszintjének emelésére,
- a gazdaság és társadalom digitális képességeinek javítására.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a kiegyensúlyozott fejlődés nem érhető el csupán a külföl-

di tőkebefektetések további ösztönzésével még akkor sem, ha a jövőben a külföldi cégek már több kutatás-fejlesztési tevékenységet is hoznánk telepítenek. Erős innovatív és tudásalapú hazai gazdasági szektorra is szükség van, amely hosszú távon gondolkodva képes teljes értékláncokat alkotni, és a tulajdonosi profit megfelelő arányát helyben újra beruházni, beleértve nemcsak a gépi, hanem az innovációba és a tudásba való beruházásokat is. Egy ilyen fejlődési irány nemcsak a versenyképességet javítaná, de emelné az életminőséget és ezzel összhangban a várható élettartamot is, erősítve egyben a gazdaság és társadalom válságálló-képességét.

JEGYZETEK

¹ Palotai Dániel, Virág Barnabás: Versenyképesség és növekedés. MNB 2016

² A Világbank például megkülönbözteti az alsó- és felső-közepes jövedelmi szintet is. Az alsót a 1026–4035 dollár, a felsőt pedig a 4036–12475 dollár egy főre jutó jövedelmi szinttel írja le.

IRODALOM

ATKINSON, R. D. (2013). *Competitiveness, Innovation and Productivity: Cleaning up the Confusion*. The Information Technology & Innovation Foundation. Washington

CSATH M (2018). Mi lesz a külkereskedelmünkkel? *Világgazdaság*, 2018. nov. 14.

CSATH M. (2018). Rendszerszemléletű gazdasági teljesítmény-mérés. *Magyar Tudomány*, 179. (7) 1051–1062. oldal

EHL, M. (2016). Falling into the Middle Income Trap. *Aspen Review*, Issue 02/2016

ENGEL, J., TAGLIONI, D. (2017). *The middle-income trap and upgrading along global value chains*. Global

value chain development report 2017: Measuring and analyzing the Impact of GVCs on economic developments, International Bank for Reconstruction and Development. Washington, pp. 119–139

GARRET, G. (2004). Globalizaion's Missing Middle. *Foreign Affairs* 83. pp. 84–96

GILL, I. S., KHARAS, H. (2007). *An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth*. The World Bank, Washington, p. 383

GILL, I., S., KHARAS, H. (2015). *The Middle-Income Trap Turns Ten*. World Bank. Policy Research Working Paper, 7403 August 2015. Washington

KÁDÁR K., NAGY A., PRÁVITZNÉ PEJKÓ N. (2019).

Elemzés az alacsony gazdasági aktivitású társadalmi csoportok aktivitási rátája növelésének lehetőségeiről. Állami Számvevőszék (EL–1003–005/2018, Elérhető: www.asz.hu Elemzések. Letöltve: 2019. 01. 15.)

KOLOZSI P. P. (2017). Hogyan törhetünk ki a közepes fejlettség csapdjából? Fókusz, Disputa. *Pénzügyi Szemle*, 2017. 01., 71–83. oldal

OHNO, K. (2009). Avoiding the Middle Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam. *ASEAN Economic Bulletin*, 26 (1), pp. 25–43

PÁLFI N. (2018). *A külföldi munkavállalás hazai versenyképességre gyakorolt hatásainak vizsgálata.* (In: Csath, M. szerk.) Versenyképességi dilemmák a digitalizáció és robotizáció korában. Nemzeti Közszo­l­gá­lati Egyetem, Kutatási tanulmány, 256–293. oldal

PORTER, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, March–April 1990

PORTER, M., DELGADO, M., KETELS, CH., STERN SC. (2012). *The Determinants of National Competitiveness.* NBER Working Paper Series, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Ma. USA

ROBERTSON, P. E., YE, L. (2013). *On the Existence*

of a Middle Income Trap. Economic Discussion Paper, 13.12. University of Western, Australia

SPENCE, M. (2014). *Overshooting in Emerging Markets.* Project Syndicate, Feb. 20. 2014

STIGLITZ, J., SEN, A., FITOUSSI, J. P. (2010). *Mismeasuring our lives. Why GDP doesn't add up.* The New Press

VIRÁG B. (2016). *A gazdasági felzárkózás nemzetközi és hazai tapasztalatai.* Versenyképességi és Növekedési Fórum, 2016. június 24.

DESI (2018). The Digital Economy and Society Index (DESI). Digital Single Market European Commission. (<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi> Letöltve: 2019. 01. 20)

European Commission (2018). European Innovation Scoreboard 2018., EC. 2018

European Commission (2017). Regional Innovation Scoreboard 2017. EC. (https://ex.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional_en. Letöltve: 2019. 01. 12.)

KSH (2018). A KSH jelenti: gazdaság és társadalom 2018/5. KSH, Budapest